
*Прошу не забувати, що й з мене належить частка на вінок...
Спасибі, – обізвався доктор, ховаючи жовтий папірець [3, 54].*

*А знаєш, здається, я в тебе закохався...
Присмна новина... Вдячна [4, 88].*

Ти справжній друг. Не знаю, як і дякувати! Я пропала б без твоєї підтримки [3, 54].

Імпліцитні мовленнєві акти подяки не пов'язані зі сталими мовними формулами. Їх ідентифікація пов'язана з мовною компетенцією, спільними мовленнєвими навиками членів однієї мовної спільноти. Як правило, імпліцитність подяки пов'язана з експресивними висловленнями. Наприклад:

- *А я і не думав, що ти здатен на подвиг. Ти врятував її життя. Ти – людина!*
- *Ти дуже мене виручив, допомігши написати доповідь. Мені тебе сам Бог послав!*
- *Ти мені так допоміг, підвізши до аеропорту, я ж запізнювалась. Не знаю, що я без тебе робила б!*
- *Так, ти справді чуйна й доброзичлива людина, не залишив мене в біді, допоміг. Я твій боржник!*

Розгляд імпліцитних висловлень мотивується контекстами, у яких вони вживаються з експліцитними подяками. Для прикладу: *Дякую! Я твій боржник.* З іншого боку, імпліцитна подяка все частіше вживається в комунікації самотійно, надаючи спілкуванню експресії, увиразнюючи ставлення адресанта до співрозмовника.

Загалом у мовленні простежується тенденція до узуалізації імпліцитних подяк, які все частіше сприймаються як мовні формули. Водночас вживання імпліцитних подяк детермінується типом комунікативної ситуації. Так, в ситуаціях, де подяці передують досить вагома послуга чи допомога (врятоване життя, підтримка у скрутну хвилину) адресант, як правило, виражає вдячність такими висловленнями, як: *Ти – людина! Я твій боржник!* В ситуації подяки за пересічні дії, послуги, слова вживаються висловлення на зразок *Не знаю, що я без тебе робила б! Мені тебе сам Бог послав!*

Порівняно з експліцитними імпліцитні подяки вирізняються більшою експресивністю. Їх використання, ймовірно, пов'язане з мовленнєвими особистостями емоційного складу, – такими, в яких почуття домінують над рацією.

Таким чином, функціонування в комунікації мовленнєвих актів подяки забезпечується різноманітністю використання елементів мовного коду. Загальномовна тенденція до розширення виражальних можливостей засобів знакових одиниць позначається на збагаченні парадигми мовних засобів оформлення подяки. Вагома роль у такому зростанні функційного потенціалу мовних одиниць відводиться позамовним чинникам, насамперед мовленнєвій ситуації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрухович Ю. Дванадцять обручів. – К.: Критика, 2004. – С. 242.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. – К.: Видавничий центр "Академія", 2009. – С. 173, 187.
3. Коцюбинський М. Твори в семи томах. – Т. 3. – К.: Наукова думка, 1973–1975. – С. 54.
4. Роздобудько Ірен. Ескорт у смерть. – К.: Критика, 2001. – С. 88.

Вовк Л.

Науковий керівник – доц. Заборна М. С.

СИСТЕМНІ ВЛАСТИВОСТІ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ ПОРІВНЯЛЬНИХ РЕЧЕНЬ В ЕКСТРАПОЛЯЦІЇ НА ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО

У системі синтаксичних одиниць сучасної української мови виділяється як окрема структурно-семантична єдність складнопідрядне порівняльне речення. Воно усвідомлюється як конструкція, в якій зміст головної частини розкривається через порівняння зі змістом підрядної частини. Наприклад: *Наче та кішечка прикрадається до мишачої норки, прикрадалася вона тихим голосом та привітним поглядом до насупленого Довбні (П. Мирний).*

Структурно-семантичні властивості цієї конструкції досліджували такі українські мовознавці, як І. І. Кучеренко, М. С. Заборна, С. М. Рошко, О. А. Щепка, І. І. Судук, О. І. Марчук, Л. В. Голоюх, Н. П. Шаповалова. Аналіз їхніх праць увиразнює мовний статус складнопідрядних порівняльних речень з огляду на певні ознаки: 1. Власне синтаксичні ознаки: а) детермінантний підрядний зв'язок між предикативними частинами, за якого підрядна частина підпорядковується головній у цілому; б) семантичні порівняльні сполучники як засоби вираження підрядного зв'язку; в) гнучкість структури. 2. Семантико-синтаксичні ознаки, які конкретизуються як вплив змістової структури порівняльних засобів зв'язку на загальне синтаксичне значення порівняння, що позначається на виокремленні двох семантико-синтаксичних класів складних порівняльних конструкцій: а) складнопідрядні реального порівняння зі сполучником *як* та сполучниковими єдностями *так як*, *так само як*, *подібно до того як*; б) складнопідрядні ірреального порівняння, де засобами зв'язку виступають сполучники *ніби*, *мов*, *мовби*, *наче*, *неначе*, *немов*, *немовби*, *неначебто*, *мовбито*, *нібито*. 3. Власне семантичні ознаки: а) подібність лексико-семантичного наповнення предикатних позицій головної та підрядної частин; б) контрастування лексики в симетричних непередикатних позиціях. Порівняй: *Ця маса, цей людський потік підхопив і Максима, як каламутна вода підхоплює лист (І. Багрянйй)*.

Окреслені ознаки осмислюються на фоні протиставлення в синтаксичній порівняльній семантиці значення реального та ірреального порівняння, що узгоджується зі структурно-семантичними особливостями реально-порівняльних та ірреально-порівняльних складнопідрядних речень. Так, складнопідрядні речення реального порівняння постають як структури, у яких зміст головної частини розкривається через його порівняння зі змістом підрядної, що представляє типову, добре відому ситуацію дійсності. Наприклад: *Такі були вони, ті дитячі химери, і спливли поступово, як спливають з неба хмари* (В. Шевчук); *Віддихала рівно й глибоко, як віддихають здорові люди у сні* (Б. Лепкий). Ситуації, які виражають підрядні частини складних порівняльних конструкцій, часто називаються еталонними. Систему еталонних ситуацій утворюють стани природи, типові картини навколишнього середовища, фізіологічні процеси в рослинному й тваринному середовищі, фізіологічний чи психічний стан людини, типові людські взаємовідносини, поведінка людини за певних життєвих ситуацій, типові події в повсякденному житті суспільства та окремої людини, загальновідомі істини [1]. У складнопідрядних реченнях ірреального порівняння зміст головної частини розкривається через порівняння зі змістом підрядної, що репрезентує ірреальну ситуацію, яка усвідомлюється як створений мовцем суб'єктивний образ головної ситуації. Порівняй: *Гуде хуртовина, наче баси на весіллі, сміється, жартує, мов дикун править перемогу* (Б. Антоненко-Давидович); *За вікном шуміло море, наче дихав під скелями якийсь велетенський звір* (З. Тулуб).

Представлення типових властивостей складних порівняльних конструкцій враховує той факт, що синтаксична система мови фактично є результатом стабілізації певних типів мовленнєвих моделей, які функціонують у тексті. Іншими словами, речення як мовна одиниця формується в тексті. Водночас простежується й зворотна картина: типові риси тої чи іншої синтаксичної конструкції увиразнюються та видозмінюються з огляду на індивідуально-творчу манеру письменника. У результаті індивідуальне використання узуалізованих одиниць мовного коду стає одним із аспектів вияву в мові суб'єктивного чинника. Значною мірою це стосується мови художньої літератури, де функціонування реченнєвих одиниць у текстовій матерії визначає характерні риси ідіолекту того чи іншого письменника. У цьому плані пропонується спостереження над реалізацією в художніх текстах Ірен Роздобудько системних властивостей складнопідрядних порівняльних речень.

Детермінантний зв'язок, що в складних порівняльних конструкціях підпорядковує підрядну частину головній загалом, у творах письменниці маркують семантичні порівняльні сполучники *як*, *ніби*, *немов*, *неначе*. Наприклад: *Мабуть, від постійних сліз вони [очі – Л. В.] промилися, як промивають зимові вікна, і засяяли, як вікна весняні* [3, с. 173]; *Я здригнувся, ніби мені за комір вилили холодної води* [2, с. 125]; *Після цих брутальних слів мене затрусило, немов я сиділа на електричному стільці* [6, с. 65]; *Потім розбила скло і, намацавши шорстку поверхню ватману (руки і щоки мої палали, неначе я вихоплювала папір із багаття!), зіжмакала пружний картон і кинула його у ванну* [3, с. 58]. Причому найчастотнішими виступають конструкції зі сполучником *ніби*. Менш уживаними є речення, де сполучними засобами виступають *немов*, *нібито*, *наче*, *неначе*. Структури зі сполучником *як* в текстах Ірен

Роздобудько поодинокі. Не зустрічаються взагалі речення зі складеними сполучниками *ніби як, як ніби, як наче, наче як* та сполучними єдностями *так як, так само як, так ніби, подібно до того як, як коли би, ніби щоб*. Врешті, низька частотність порівняльних речень зі сполучником *як* та вихід з ужитку конструкцій зі складеними порівняльними сполучниками й сполучниковими єдностями – характерна ознака сучасного синтаксису.

Гнучкість структури складнопідрядних порівняльних речень у текстах Ірен Роздобудько увиразнює функціонування порівняльних конструкцій з постпозицією підрядної частини, наприклад: [*Коли таке траплялось*], *всі ходили по хаті навипиньки і говорили тихими голосами, ніби й самі були хворі* [7, с. 8]; *Нарешті відро до країв наповнилося теплою піною, мов сніговим капелюхом вкрилося* [7, с. 45]. Будучи типовими для синтаксичної системи сучасної української мови, подібні структури в текстах письменниці переважають. Частково простежується вживання конструкцій з інтерпозицією підрядної частини. Наприклад: *Я ніяковів, ніби мені було не тридцять вісім, а вісімнадцять, як тоді* [2, с. 133]. Не фіксуються речення з препозицією підрядної частини. Водночас постпозитивні підрядні частини виявляють в тексті Ірен Роздобудько тенденцію до парцеляції. Наприклад: *Це був випадковий вибір. Парадокс пам'яті. Ніби хтось підкинув угору пригорщу камінців і два-три схожих впали поруч...* [3, с. 72]; *Вони спливали в моїй пам'яті, і я з подивом розуміла, що тепер знаю їх не за іменами, а якось.. зсередини. Ніби переді мною відкрилася їх тонша сутність* [3, с. 76]; *Засинаючи, я дивлюсь на стіну протилежного будинку – на ній вимальовується філігранний візерунок. Ніби закопчений чайник подряпали золотою голкою* [3, с. 185]; *За вікном уже давно жеврів загострений молодий місяць, а Марта все не могла зімкнути очей. Немов кіноплівку прокручувала увесь десь, починаються з того моменту, як відчинила двері* [4, с. 27].

У контексті протиставлення семантики реального та ірреального порівняння текст Ірен Роздобудько позначений домінуванням складнопідрядних речень ірреального порівняння. В них підрядна частина моделює ситуацію-образ, що увиразнюється як уявна, вигадана ситуація, суб'єктивне бачення головної. Ситуаціями-образами в складнопідрядному реченні ірреального порівняння в текстах письменниці постають: 1. Уявні ситуації, де функціонують ті ж учасники, що й у реальних. Наприклад: *Заснула одразу, ніби проковтнула снопійне* [3, с. 256]; *«Мені сьогодні таланить на чарівників! Ніби я дійсно потрапила до країни чудес!»* [4, с. 57]. 2. Абсолютно вигадана ситуація, суб'єктивно-асоціативне бачення, яке не перетинається з реальною ситуацією, не містить спільних з нею компонентів змісту. Наприклад: [*І сама не засинала, поглядаючи*], *як нічне небо поволі починає висвітлюватись, ніби рядно тоншає і рветься, пропускаючи крізь себе по одній-другій крихітній сніжинці* [5, с. 8]; *А поки що воно зароджувалося десь глибоко всередині, ніби у вологій марлі визрівала квасолина – такий дослід ми робили в школі на біології* [2, с. 6].

Речення реального порівняння маловживані, проте достатньо різноманітні з погляду моделювання в їх підрядній частині еталонного змісту. Текст письменниці виявляє такі ситуації-еталони: 1. Типові стани, поведінка людей, пов'язані з віковими особливостями, наприклад: *Як дитина автоматично йде за повітряною кулькою в руках іншої дитини, Ведмедик пішов за курткою, розмірковуючи скільки вона може коштувати...* [8, с. 265]. 2. Стани, фізіологічні процеси у тваринному середовищі: *Коли б воно навіть впало на землю, я могла б слизати його, як це роблять коти чи собаки* [2, с. 182]; *Я намагався виробити його собі, як змія виробляє отруту* [2, с. 55]. 3. Типові події у повсякденному житті суспільства та окремої людини: *Коли вранці я запитав, як її звать, вона вимовила дивне слово, таке собі дивне співзвуччя: «І-є-ланум»... Тоді я ще мало знав про неї, але зрозумів, що її необхідно вивезти звідси. Вивезти, як вивозять старовинні ікони або антикваріат. Ні, не подумайте, що я вважав її дорогою. Річчю або просто вродливою жінкою. Повірте, у своєму житті я бачив і те, й інше...* [2, с. 234].

Можна стверджувати, що письменниці більше притаманне образно-асоціативне, фантазійне бачення дійсності, а не проведення аналогій між актуальним станом справ та типовими подіями, що становлять фонові знання носіїв мови. Водночас при конструюванні ситуацій-образів Ірен Роздобудько вдається до моделювання ситуацій екстраординарних, нестандартних. Для прикладу: *Вона мчала до лави, і все довкола неї рухалось, ніби своєю стрімкістю вона змушувала планету робити на два оберти більше* [2, с. 52]; *Я дивилася тільки вниз, попід ноги, немов йшла до ешафота* [4, с. 187]; *Заснула одразу, ніби проковтнула снопійне* [3, с. 256]; *Повітря втекло в ніздрі, ніби мене катували розплавленим свинцем* [3, с. 156].

Загалом складнопідрядні порівняльні речення в текстах Ірен Роздобудько виявляють усі

ті закономірності своєї організації, які сформулювались в синтаксичній системі української мови. Водночас підхід до моделювання ірреально-порівняльних конструкцій засвідчує індивідуальність її письменницького почерку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Заборна М. С. Складнопідрядні порівняльні речення в сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова»/ М. С. Заборна. – Харків, 1997. – 18 с.
2. Роздобудько І. Гудзик. – Харків: Фоліо, 2005. – 222 с.
3. Роздобудько І. Дванадцять, або Виховання жінки в умовах, не придатних до життя. – Харків: Фоліо, 2006. – 287 с.
4. Роздобудько І. Перейти темряву. – Харків: Фоліо, 2012. – 155 с.
5. Роздобудько І. Якби. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 256 с.
6. Роздобудько І. Все, що я хотіла сьогодні. Лікарняна повість. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 240 с.
7. Роздобудько І. Зроби це ніжно. Новели. – К.: Нора-Друк, 2013. – 302 с.
8. Роздобудько І. Останній експорт у пастку. – К.: Спадщина, 2012. – 432 с.
9. Роздобудько І. ЛСД. Ліцей слухняних дружин: роман. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. – 320 с.

Саламандра У.

Науковий керівник – проф. Вільчинська Т. П.

КОНЦЕПТ «ЖИТТЯ» У МІФОПОЕТИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ВОЛОДИМИРА ЛИСА (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»)

Одним із провідних понять сучасної когнітивної лінгвістики є концепт. Увагу лінгвістів привертають передусім концепти, які найтісніше пов'язані з культурою народу і найяскравіше відбивають специфіку його колективної свідомості. У своїх працях провідні когнітивісти розробляють численні методики концептуального аналізу, типологізують концепти, визначають їхні характерні особливості (Н. Арутюнова, А. Вежбицька, О. Кубрякова,

А. Приходько, Ю. Степанов, О. Селіванова, З. Попова, Й. Стернін, Н. Слухай, О. Снитко, Т. Вільчинська та інші).

У мовознавстві відомо багато праць, в яких науковці намагаються окреслити дефініції й низку диференційних ознак цього поняття. Розгорнуте визначення концепту подає В. Маслова, зауважуючи, що це: мінімальна одиниця людського досвіду в його ідеальному вираженні, вербалізована за допомогою слова, із властивою їй польовою структурою; основна одиниця обробки, збереження і передачі знань, яка має рухомі межі і конкретні функції; концепт є основною ланкою культури, соціальною одиницею, асоціативне поле якої зумовлене її прагматикою [5, с. 35].

Метою статті є аналіз лінгвокультурної природи концепту «життя» у романі Володимира Лиса «Століття Якова», здійснений за допомогою фреймового підходу, спрямованого на визначення семантико-аксіологічної природи концептуальної одиниці.

Матеріалом аналізу став твір Володимира Лиса «Століття Якова».

Основним вербалізатором досліджуваного концепту в романі, як і українській мові, є лексема *життя*, що вживається на позначення: 1) існування всього живого; протилежне смерть; 2) стану живого організму в стадії розвитку, зросту; 3) періоду існування кого-небудь; вік; 4) способу існування кого-небудь; 5) живої істоти; 7) прояву фізичних і духовних сил живих істот; 8) поживлення, руху, посилення діяльності живих істот; 9) сукупності явищ, що характеризують існування, визначають розвиток чого-небудь; 9) того, що реально існує; дійсності [1].

Актуалізація інтересу до концепту «життя» у творі розпочинається з епіграфа і виражається простим питальним реченням із Соборного послання апостола Якова, 4, 14: «Що таке життя ваше?» І далі, протягом усього тексту, автор намагається дати відповідь на це запитання.

Семантика концепту засвідчена низкою фреймів. До них, зокрема, належить: фрейм «**життя як вік**» (*Який же я старий, – думає Яків. – Який старий, Боже мій!* [4, с. 11]). Цей фрейм характеризують конотації старості (*І тут до його голови приходиться інша думка – він живе того, що мусть діждатися письма од тої дівчини, дівки окаяної, що забула про нього* [4, с. 12]), очікування чогось, що надає сенс життю (*І все ж він підводиться, в бок стріляє, аж*